

Mahfuza G'ofurova,
Boshlang'ich ta'lim uslubiyoti kafedrası
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Farg'ona davlat universiteti
mahfuza.gafurova73@gmail.com

UDK: 37.013:373.3

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING FUNKSIONAL SAVODXONLIGINI OSHIRISH TEXNOLOGIYALARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining matematik savodxonligini oshirishda fikrlashning ahamiyati, turli masala va topshiriqlarni yechim yo'llarini aniqlash, to'g'ri qaror qabul qila olish ko'nikmalarini shakllantirish haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: matematik savodxonlik, fikrlash, mantiqiy fikrlash, mulohaza yuritish, ko'nikmalar, ta'lim, boshlang'ich, metodika, innovatsiya, nazariya, tajriba, amaliyot, yondashuv, zaruriyat, bilim, ko'nikma, malaka

Махфуза Гафурова,
Доктор философии педагогических наук (PhD)
Кафедра методологии начального образования
Ферганский государственный университет
mahfuza.gafurova73@gmail.com

ТЕХНОЛОГИИ ПОВЫШЕНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Аннотация

В данной статье рассматривается значение мышления в повышении математической грамотности учащихся младших классов, определении способов решения различных задач и заданий, формировании умений принимать правильное решение.

Ключевые слова: математическая грамотность, мышление, логическое мышление, рассуждение, навыки, образование, элементарное, методология, инновации, теория, опыт, практика, подход, необходимость, знания, умение, компетентность

Mahfuza Gafurova,
Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD) of
the Department of Primary Education Methodology
Fergana State University
mahfuza.gafurova73@gmail.com

TECHNOLOGIES FOR IMPROVING FUNCTIONAL LITERACY OF FUTURE TEACHERS

Abstract

This article examines the importance of thinking in improving the mathematical literacy of primary school students, determining ways to solve various problems and assignments, and developing the skills to make the right decision.

Keywords: This article examines the importance of thinking in improving the mathematical literacy of primary school students, determining ways to solve various problems and assignments, and developing the skills to make the right decision.

Kirish

O'zbekistonning 2022-2026-yillarga mo'ljallangan "Yangi O'zbekiston strategiyasi"da mamlakatda "ilm va innovatsiyalarga asoslangan yangi iqtisodiyotni barpo etish" vazifasi qo'yilgan [1]. Bu vazifalar ijrosi doirasida boshlang'ich ta'limni rivojlantirish va unda ta'lim sifatiga erishish masalalari ham muhim o'rin tutadi. Yurtimizda ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlar ta'lim tizimini to'liq axborotlashtirishni, o'qitish mazmuni va sifatini qayta ko'rib chiqish, o'quv fanlarini integratsiyalash, o'qitishda zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan o'rinli va samarali foydalanish asosida tashkil etishni taqozo etmoqda. Bo'lajak o'qituvchilarni belgilangan xalqaro standartlar asosida bilim, ko'nikma, malaka va kompetensiyalarga ega bo'lishini ta'minlash ta'lim muassasalari faoliyati sifati va samaradorligini oshirish ustuvor vazifa etib belgilangan. Bu o'z navbatida ta'lim muassasasida yagona o'quv-me'yoriy hujjatlarni fanlar integratsiyasi asosida takomillashtiri zaruriyatini yaratib beradi. Mamlakatimizda ta'lim-tarbiya tizimini isloh qilish, ilmiy kadrlar tayyorlashni zamon talablari darajasiga ko'tarish, iqtidorli yoshlarning ilmiy dunyo qarashini

shakllantirishda integratsiyalashgan ta'limni keng qamrovda yo'lga qo'yish sohasida keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Hozirgi zamon boshlang'ich ta'lim metodikasini takomillashtirishga qo'yiladigan yangi talablarni belgilab olish, uning innovatsion xususiyatlarini aniqlash va mazkur jarayonni takomillashtirishda integratsiya omillarini o'rganish muhimdir. Bu masalalarni nazariy va metodik asoslash orqali boshlang'ich ta'lim metodikasini innovatsion yondashuvlar asosida takomillashtirish uchun keng imkoniyatlarni beradi. Bugungi kunda boshlang'ich bo'lajak o'qituvchilarning funksional savodxonligini oshirish ta'lim metodikasiga yangi talablar qo'yilmoqda.

Funksional savodxonlik - nostandart hayotiy vaziyatlarda samarali harakat qilish qobiliyati. Buni "kundalik donolik", stoldan tashqarida muammolarni hal qilish, o'z hayotingizni barkamol qurish va unda yo'qolmaslik qobiliyati deb ta'riflash mumkin. Funksional savodxonlik PISA xalqaro tadqiqoti formati orqali shakllanadi. Funksional savodxonlikni rivojlantirish nuqtai nazaridan ta'lim sifati ko'rsatkichi PISA xalqaro tadqiqotidir. PISA tadqiqoti yoshlarga "kattalar" hayotida yordam berishi kerak bo'lgan ko'nikmalar mavjudligini tekshirishga qaratilgan.

Funksional savodxonlik — bu shaxsning ma'lumotlarni olish, tahlil qilish, ularni faoliyatda qo'llash va turli vaziyatlarda samarali qarorlar qabul qilish qobiliyati. U jamoatchilik va shaxsiy hayotda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Bu savodxonlik turli sohalarda, masalan, matematika, o'qish, yozish va texnologiyalar bo'yicha muhimdir. Zamonaviy ta'lim holatini falsafiy, ijtimoiy-iqtisodiy va psixologik-pedagogik kontekstlarda tahlil qilish funksional savodxonlik mazmunini qayta ko'rib chiqishni asoslaydi. Funksional savodxonlik bu jamiyat taraqqiyoti va shaxsiy ehtiyojlarning o'sishi, to'liq huquqli bo'lishi uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni tashkil etadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

O'zbekiston Respublikasining barcha ta'lim maktablari uchun majburiy bo'lgan Davlat ta'lim standartlari talablarida berilgan tayanch ta'lim mazmuni bajarish, o'quv dasturiga zamon talablaridan kelib chiqib, fundamental, nazariy

yoki eksperimental fan sifatida yondashish, fanning falsafiy va metodologik jihatdan yangilanishini, ta'lim mazmuni va o'qitish uslubiga nisbatan takomillashtirilgan, samarali boshqaruv usullarini ishlab chiqishni taqozo etadi.

Ushbu maqsad yo'lida boshlang'ich sinf o'quvchilarining boshlang'ich ta'lim metodikasiga yangi talablar qo'yilmoqda. Jumladan, boshlang'ich ta'lim metodikasida o'ziga xos innovatsion nazariy tajribalar yuzaga kelganligini ko'rishimiz mumkin [1].

Funksional savodxonlik deganda "Jamiyat taraqqiyoti va shaxsiy ehtiyojlarning o'sishi, to'liq huquqli bo'lishi uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar darajasi va iqtisodiyotda insonning samarali ishtiroki o'z jamiyati va mamlakatining siyosiy, fuqarolik, ijtimoiy va madaniy hayotini targ'ib qilish kabi sifatlarning ortib borishi tushiniladi [2].

Funksional savodxonlik insonning o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va ko'nikmalarini hayotiy vaziyatlarda qanchalik qo'llashi mumkinligini ko'rsatadi, u individual tayyorgarlikning zarur darajasini belgilaydi. Ular kompetentsiyani hayotiy vaziyatlarda nostandart harakat qilish qobiliyati sifatida emas, balki xalqaro amaliyotda funksional savodxonlikni rivojlantirish va baholash uchun vazifalarning maxsus shakllari qo'llaniladi. Tuzilishi va bunday vazifalarning mazmuni an'anaviy o'quv va kognitiv vazifalardan sezilarli darajada farq qiladi. O'qituvchilarning ushbu asoslarni tushunishlari, farqlay olishlari va funksional savodxonlikning har bir turini rivojlantirish bo'yicha vazifalar, bu o'zgarishlarga tayyor o'qituvchiga ta'limning yangi sifatiga erishish imkonini beradi. Funksional savodxonlik talabaning olingan bilimlardan hayotiy vaziyatlarda ko'nikma va malakalarni qanday qo'llash imkoniyatlarini ko'rsatadi. Funksional savodxonlik talabaning shaxsning hayotiy faoliyatini amalga oshirishga tayyorligining minimal talab qilinadigan darajasini belgilaydi.

Pedagogika fanlari doktori, professor A.I.Yurievna fikricha, funksional savodxonlik tushinchasi keng ma'noda shaxsning ajralmas sifati hisoblanadi. Turli tomonlardan qarash mumkin: matematik, o'qish va tabiatshunoslik savodxonligi o'zgarmasdir. Funksional savodxonlikning boshqa jihatlari, masalan, moliyaviy

savodxonlik, global kompetensiyalar, ijodkorlik shaxslar aktuallashtirish sari pedagogik jamoatchilikning diqqat-e'tibori ob'ektiga aylanadi [2].

V.A.Ermolenkoning fikricha, funktsional savodxonlik tushunchasining rivojlanishining quyidagi 4 bosqichi mavjud [4]:

1.Funksional savodxonlik an'anaviy savodxonlikni to'ldiruvchi vosita sifatida ko'riladi

2.Funksional savodxonlik guruhlar va jamoalarda ijtimoiy o'zgarishlar sharoitida funktsional o'zgaruvchanlik muammo sifatida.

3. Aloqa o'rnatish malaka darajasini oshirish bilan funktsional savodxonlik yozma so'z, umumiy ta'lim, mehnat dunyosidagi o'zgarishlar; an'anaviy savodxonlikni kiritish; ikki darajali xabardorlik, funktsional savodxonlik tuzilmalari (global va mahalliy komponentlar), uning "umr bo'yi" ta'lim asosi sifatidagi roli, shaxsiyatni rivojlantirish;

4.Postindustrial jamiyatga o'tish davrida funktsional savodxonlik tarkibi va mazmunidagi o'zgarishlarni aniqlash [4].

S.A. Krupnik, V.V. Matskevichlar fikricha, "jamiyatning hayot sifatini baholash o'lchovi sifatida savodxonlik (funktsional savodxonlik) faqat dolzarb bo'lib qoladi. Shuning uchun funktsional savodxonlik tushunchasidan foydalaniladi. Jamiyatning hayot sifatini baholash o'lchovi sifatida (madaniy standartning bir turi) turli ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini solishtirganda foydalaniladi [5].

Ko'pchilik tadqiqotchilar funktsional savodxonlikning quyidagi o'ziga xos xususiyatlarini aniqlaganlar:

- a. Kundalik muammolarni hal qilishga e'tibor berish;
- b. Shaxsning situatsion xususiyati ya'ni o'ziga xos ijtimoiy jihatdan o'zini namoyon qiladi;
- c. Standart, stereotipik muammolarni hal qilish bilan bog'liqligi;
- d. Asosan muammo kontekstida mantiqiy savodsizlikka barham berishni jadallashtirish yo'llarini izlash [6].

Umumiy ta'lim darajasida funktsional savodxonlik meta-mavzu ta'lim natijasi sifatida qoraladi hamda olingan bilimlardan foydalanishni nazarda tutadi

shu bilan birgalikda ta'lim va muloqotning dolzarb muammolarini hal qilish, kundalik muammolarni hal qilishga yordam beradi.

Tahlillar va natijalar

Umumiy ta'lim darajasida funksional savodxonlik meta-mavzu ta'lim natijasi sifatida qaraladi hamda olingan bilimlardan foydalanishni nazarda tutadi shu bilan birgalikda ta'lim va muloqotning dolzarb muammolarini hal qilish, kundalik muammolarni hal qilishga yordam beradi (1-rasmga qarang).

1-rasm. Funksional savodxonlik

Pedagoglarning funksional savodxonligini oshirish muhim ahamiyatga ega, chunki bu o'qituvchilarning o'quvchilarga sifatli ta'lim berish qobiliyatini kuchaytiradi. Quyidagi usullar orqali pedagoglarning funksional savodxonligini rivojlantirish mumkin:

1. Tayyorlov dasturlari: O'qituvchilar uchun amaliy kurslar va seminarlar o'tkazish, yangi pedagogik texnologiyalar va metodlarni o'rgatish.
2. Maqsadli treninglar: Pedagogik faoliyatda zarur bo'lgan aniq ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan treninglar tashkil etish.
3. Kollaborativ o'rganish: O'qituvchilar orasida tajriba almashish, guruhli ishlar va o'zaro fikr almashish orqali bilimlarni kengaytirish.
4. Innovatsion uslublar: Yangi ta'lim metodlarini va texnologiyalarini o'z faoliyatida qo'llashni rag'batlantirish.

5. O'z-o'zini baholash: O'qituvchilarni o'z faoliyatlarini tahlil qilish va takomillashtirish uchun imkoniyatlar yaratish.

6. Fanlararo yondashuv: Turli fanlar o'rtasida integratsiya qilish orqali o'qituvchilarning ko'nikmalarini kengaytirish.

Xulosa

Jamiyatda funksional savodxonlikni shakllantirishning muhim asosi sifatida ta'lim texnologiyalari, ya'ni muammoli ta'lim, interfaol ta'lim, hamkorlikdagi ta'lim, tadqiqotchilik ta'lim, modulli ta'lim va boshqa ta'lim texnologiyalarining ta'lim jarayonida keng tatbiq etilishini qarashimiz mumkin. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ilmiy dunyoqarashni fanlararo integratsiyalash asosida takomillashtirish muammosiga doir milliy va xorijiy tajribalarning tizimlashtirish, ularda mantiqiy, tanqidiy va kreativ fikrlashni rivojlantirishning didaktik tizimini takomillashtirish, hozirgi holati, pedagogik shart-sharoitlari, zamonaviy ta'lim texnologiyalariga asoslangan metodlardan foydalanish orqali o'quvchilarning o'zlashtirgan nazariy bilimi, amaliy ko'nikma, malaka va kompetensiyalarni yangi vaziyatlarda qo'llash orqali o'quv materialini ongli o'zlashtirishga erishish bosh vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, bugungi kunda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari oldida tahliliy fikrlash va kreativ faoliyat ko'rsatish ko'nikmasini egallash, kelgusida ularni boshlang'ich sinf o'quvchilarida shakllantirish malakasi bilan qurollanish juda zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Jabborova O. Boshlang'ich ta'lim metodikasining yangi nazariy masalalari. – Toshkent, 2022.
2. Ефремова Н. Ф. Организаци́я оценивания компетенций студентов, приступающих к освоению основных образовательных программ вузов. Рекомендаци́и для вузов, приступающих к переходу на компетентностное обучение студентов. М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2010. 132 с.
3. Лебедев О. Е. Образованность учащихся как цель образования и образовательный результат // Образовательные результаты / под ред. О. Е. Лебедева. СПб., 1999. С. 45

4. Ермоленко В. А. Развитие функциональной грамотности обучающегося: теоретический аспект // Электронное научное издание «Альманах Пространство и Время». 2015. №1
5. Крупник С.А., Мацкевич В.В. Функциональная грамотность в системе образования Беларуси. – Мн.: АПО, 2003. 125 с. С. 100.
6. Рудик Г.А., Жайтапова А.А., Стог С.Г. Функциональная грамотность – императив времени // Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. 2014. № 1. Т. 12. С. 263-269.
7. Davydov V. V. o'quv faoliyati: tadqiqotning holati va muammolari. // Boshlang'ich maktab. 1991-raqam 6-p. 16-23.
8. Gafurova, M. A. (2021). Developing Cognitive Activities of Primary School Students based on an Innovative Approach. *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding*, 8(10), 236-242.
9. Gafurova, M. (2021). Intellectual and Cognitive Activities of School Pupils. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 3(2), 447-450.
10. Gofurova, M. A. (2020). Развитие познавательной деятельности учащихся при решении задач. *Theoretical & Applied Science*, (1), 677-681.